

ПАЭТЫЧНЫ КОД РАМАНТЫЧНАГА СВЕТААДЧУВАННЯ У. СЫРАКОМЛІ

Адметнасць рамантычнага светаадчування У. Сыракомлі заўважана даўно. А. Мальдзіс у сваёй працы “Падарожжа ў 19 стагоддзе” патлумачыў, што “ад рамантызму ідзе пільная цікавасць паэта да народнага жыцця і народнай паэзіі, да гістарычнага мінулага. Ад рамантычнай балады бярэ свой пачатак славутая сыракомлеўская гавэнда, гутарка, дзе апавяданне вядзецца ад імя прадстаўніка народных мас. Рэальнае бытавое спалучаецца з нерэальным, казачным, народжаным народнай фантазіяй” [1, с. 74].

Нягледзячы на слушныя заўвагі даследчыка, пытанне пра характар рамантызму У. Сыракомлі застаецца адкрытым. У сваёй працы мы прытрымліваемся меркавання, што рамантызм “вясковага лірніка” па самой сутнасці генетычна блізкі рэлігіі. Рэлігійныя пытанні знаходзяцца ў цэнтры ўвагі Уладзіслава Сыракомлі. У сваёй творчасці аўтар закранае праблемы добра і зла, вечнасці і бессмяротнасці, яго хвалюе сэнс чалавечага жыцця. У вершы “Труны Радзівілаў у езуіцкім касцёле” стрыманымі халоднымі выразамі паэт апісвае склеп, дзе знішлі супачын вяльможы. Аўтар заўважае, што ад знатных асоб засталіся толькі сатлелыя шкілеты, згнілі паны і пані. Пра былую знатнасць яшчэ нагадваюць толькі багатыя ўборы і гербы. У фінале твора У. Сыракомля заўважае, што калі б Радзівілы і зараз паўставалі, то простыя людзі падалі ад вялікага сполаху, а “знаць і зірнуць не захацела б” [2, с. 20]. Паэт паказвае пагарду вяльможаў, тым самым павучае чытача, што высокая духоўнасць фарміруецца не ад нараджэння, яе аснова — добрыя ўчынкі, спагадлівае сэрца. Пасмяротная слава, гэта не жах і не сполах, якія пакінулі пасля сябе славутыя асобы. Бессмяротнасць не набудзеш праз багацце і паходжанне, вечны ўспамін народзіцца ад дабрыні, як гэта адбылося ў вершы “Каралеўскі плашч” В. Каратынскага.

Папличнік У. Сыракомлі, яго вучань і дарадца — В. Каратынскі ў сваім творы ўшанаваў памяць пра каралеву Ядзвігу. Падчас каранацыі славутай асобы, сабраўся натоўп і ніхто не заўважаў як маленькі хлопчык ледзьве не ўтапіўся ў халоднай вадзе. Польская каралева спагадліва абагрэла няшчаснага і дабрыня Ядзвігі была праслаўлена. Але не заўжды дабро робіць людзей бессмяротнымі, у вершы “Хвоя” У. Сыракомлі вечным і бессмяротным стала зло. У першых радках твора раскрываецца дынамічны малюнак росту хваінкі, быццам гучыць гімн жыццю, зялёнае дрэўца расце на могільніку, набірае сілы:

Ствол яе браўся ў сілу,

*Верхавіна буяла,
Пакручастае голле
Раскінула шырока,
А карэнне ўсё болей,
Запускала глыбока [2, с. 57]*

У гэтай сімвалічнай і далёкай глыбіні хваінка сутыкнулася з вялікім злом: яна ўрасла ў дамавіну чалавека ліхога. Памерлы не любіў нікога, трымаў у душы яд. Каханне, любасць і бяззмежная дабрыня дораць жыццё пасля смерці, а бяздушша нясе смерць, змярцвенне, забыццё. Гэтая нялюбасць цалкам згубіла бедную хваіну, яна нават не гаспела кінуць сваё зерне ў зямлю і не атрымала надзеі, што некалі ізноў адродзіцца і завітнее. Так зло зрабілася непераможным, а жыццёлюбівая хваінка стала ахвярай агіднага чалавека. Складаная метамарфоза ў вершы У. Сыракомлі развіваецца з двух адзінкавых пераўтварэнняў. Спачатку аўтар падае росквіт дрэўца, хай сабе і на могільніку, а потым разгорнута апісвае немінучую гібель хваінкі. Метамарфоза такога тыпу ўжываецца аўтарам і ў вершаваных гутарках “Паштальён” і “Хадыка”. У абодвух творах паэт прасочвае нараджэнне грахоўнага пачатку і падае шляхі яго пераадолення. Асочнік Хадыка — галоўны герой гутаркі “Хадыка” забіў лоўчага, засёк яго сякерай. “Гарачыя” кроплі чалавечай крыві упіліся не толькі ў вопратку небаракі, але і ў скалыхнулі душу, закранулі сумленне. Здзейснены грэх стаў пачаткам адчужэння, “адыходу” хрысціяніна Хадыкі і пераўтварэння яго ў паганца:

*Я плакаў доўга, а бяды не сходаў,
Пасля здзічэў у нетрах непраходных,
Нібыта вырас у нары ваўчынай [2, с. 101]*

Здзічэлы Хадыка пазбавіўся ўсіх чалавечых выгод і даброт, голымі рукамі паляваў на звера, прыслухоўваўся да жыцця прыроды, але ніколі не забываўся на тое, што ён — чалавек, сумленне мучыла душу забойцы. Часам бедны гаротнік упадаў у распач і нават хацеў скончыць гэтую жыццёвую пакуту і толькі праца давала ратаванне. Хадыка ўгледзеў у лясным гушчары недагледжаных пчолак і тут “прачнулася” паляшущая абачлівасць і гаспадарлівасць:

*Кроў палеская ў жылах азвалася зноўку:
Не! Я думаць аб смерці пакуль пачакаю,
Пчол спярша абяру і зраблю ім дамоўку [2, с. 99].*

Трыццаць гадоў Хадыка пражыў адзін, то, як дзікі, натуральны чалавек яднаўся з прыродай, радаваўся як “вада плюскочыць, зяблікі цвіркочуць” [2, с. 98], то, як хрысціянін, ставіў крыж пры багне як пашану Богу. Пад старасць Хадыка вяртаецца да людзей каб быць асуджаны перад людзьмі, хаця ён ужо перажыў пакаранне за сваё злачынства:

*Глупства суд чалавечы! У сэрцы глыбока –
Горшы суд... Там сумленне адно валадарыць,
Зуб за зуб патрабуе і вока за вока...
Дык нясіце ланцуг, я гатовы да кары [2, с. 95].*

“Вяртанне” героя не толькі фізічнае перамяшчэнне, трыход да людзей, але і “вяртанне” як духоўны рост, “вяртанне” да Бога. Хадыка ішоў праз вёскі, усе уцякалі ад яго як ад звера і толькі адзін чалавек паспачуваў грэшніку, падараваў вопратку і раскажаў, што прыехаў князь і судзіць за ўчынкі. Перад шаноўным суддзёю паспавядаўся герой У. Сыракомлі і памёр:

*Не ведаю, які быў дзень той судны,
Ды званары са Слука мне казалі,
Што ў кляштары памёр стары прыблудны,
Якога быццам бы Хадыкам звалі.
... А між бароў, сярод імшары дзікай,
Дзісюль вядзецца пасека лясная,
Багата дзіў аб ёй апавядаюць
І называюць гэтак жа – Хадыка [2, с. 105].*

У гутарцы “Хадыка” пастаўлена праблема героя з узмоцненым пачуццём асобы, якое ў хрысціянскай антрапалогіі з’яўляецца асноўным выразненнем Боскага вобліку ў чалавеку. Хадыка здзейсніў страшны грэх, але застаўся вернікам, ён пакаяўся і ўшанаваў крыж — сімвалічную выяву хрысціянскай прадвызначанасці і наканаванасці жыццёвага шляху кожнай асобы. Хаця адразу пасля страшных падзей бедны асочнік не мог нават перажагнацца, ён “не знаходзіў смеласці і сілы ні памаліцца, ні проста зіркнуць да небасхілу” [2, с. 98], але паступова Боскае перамагло ў душы гаротніка, пасля доўгіх пакут, прыйшоў выратавальны час спавядання, супакаення і смерці, як поўнага змірэння перад Богам і людзьмі. Магчыма, такое душэўнае суцішэнне пасля споведзі ў карчме знойдзе і пакутны фурман з гутаркі “Паштальён”. У гэтым творы паэт асвятляе безгалосае гора простага

чалавека, перажывае разам з ім усю трагедыю і імкнецца падказаць як пераадолець вялікую скруху і абнавіцца перад Богам. На пачатку твора фурман вясёлы, закаханы і бяздумны выконвае загад пісара, вязе тэрміновую дэпешу ў горад. У дарозе ён трапіў у жахлівую завіруху, Прыродная стыхія пазбавіла героя ўстойлівасці, звузіла і абмежавала прастору яго асабовага самавыяўлення. Жахлівая завіруха — выява стыхійнага хаосу — бясформеннага быцця, якое, паводле тлумачэння С.С. Аверынцава, — папярэднічала першастварэнню. У гэты вызначальны прасторава-часавы момант герой пастаўлены перад выбарам, альбо дапамагчы невядомаму падарожнаму, які заблукаў, крычыць і просіць паратунку, альбо бесклапотна ехаць і выканаць загад. Фурман не спыніў каня, не дапамог, але ў хуткім часе ён будзе пакутаваць, што ў парыве слабасці не выратаваў чалавека, яшчэ болей забаліць яго душа, калі ў змерзлым падарожным ён пазнае сваю каханую і нават праз працяглы час успаміны аб той страшнай падзеі прыводзяць фурмана да роспачы. Такой пакутлівай роспачнасці не спазнае лірычная гераіня з верша “Замець”, якая надзелена спачувальнай душой, яна не можа спаць, ведаючы, што пад час віхуры “недзе гінуць людзі” [2, с. 63]. Як і ў гутарцы “Паштальён” гераіня верша трывае ў “першастваральны хаос”, але ў адрозненне ад фурмана, яна не робіць зла, а запальвае лучыну і ўтыкае яе між бяровён:

І агонь шугае,

Аж трашчаць іскрыны [2, с. 63].

Вобраз агеньчыка з’яўляе людзей, абараняе іх ад віхуры, ветру і буры, а ў гутарцы “Ілюмінацыя” (успамін пад дождж) становіцца сімвалам чалавечага жыцця і яго безабароннасці перад жорсткім светам. У першай частцы твора намалеваны шэры восеньскі вечар, які ўбірае ў сябе і “дождж абложны” і саплівую прыроду і праніклівы голас паштовага званочка, які абуджае чулівую душу. У час змяркання лірычны герой пакутуе ад неўладкаванасці свету, ад людской бяздушнасці, прыгадваючы гісторыю старой ліцвінкі. У маладосці яна страціла сыночка Антосіка, ён захварэў на воспу і магчыма ачуняў бы, калі б маці яго як след даглядала. Бедная жанчына павінна была пакінуць хворага хлопчыка аднаго ў выхаладжанай хаце і пайсці запальваць паходні, падтрымліваць ілюмінацыю, якая, як вогненнае мора, асвятляла неба ў час святкавання народзін Кароля. Жанчына прыгадвае:

Раздзімаю агонь, а ён нікне як знічка,

Не гарыць мой слупочак. [2, с. 142].

Покуль бедная маці распальвала агонь, “смерць хапае дзіця ў ледзяныя ўціскі, ахалоджвае сэрца”. Яшчэ і на другі дзень святкавалі магнаты, а

змізарнелая жанчына ішла на могілкі за труною дзіцячай, на плячах яна несла крыжык. Нягледзячы на распачнасць жанчыны і яе бясконцыя пакуты, гэты вобраз не падаецца са знакам поўнай безвыходнасці, як гэта выяўлялася ў сувязі з вобразам фурмана з гутаркі “Паштальён”, магчыма, аптымістычнасць і жыццёвыя сілы, нават ў такім цяжкім становішчы, надае гераіні сувязь з вобразам крыжыка і веданне спрадвечнай наканавасці.

Сімвалічныя вобразы і вобразы першастыхій (найчасцей, гэта вобразы завірухі, пушчы, дажду і агня) у вершаваных творах У. Сыракомлі дапамагаюць раскрыць багацце ўнутранага свету герояў і выявіць глыбіню іх перажыванняў. У гутарцы “Хадыка” перараджэнне галоўнага героя адбываецца ў пушчанскім гушчары. Тут, у дзікім і нераспрацаваным сховішчы, быццам першасным быццём адбываецца вяртанне чалавека да Бога.

Такім чынам, ключом да рамантычнага светаадлюстравання У. Сыракомлі стала ідэя пераўтварэння.

Літаратура:

1. . Мальдзіс, А.І. Падарожжа ў XIX стагоддзе. З гісторыі беларускай літаратуры, мастацтва і культуры : Навукова-папулярныя нарысы / А.І. Мальдзіс. – Мінск : Нар. асвета, 1969. – 208 с.
2. Сыракомля, У. Добрыя весці: паэзія, проза, крытыка/ Уклад. і камент. У. Мархеля, К. Цвіркі; Прадм. К. Цвіркі / У.Сыракомля. – Мінск : Маст.літаратура, 1993. – 526 с.
3. Поэтика древнеримской литературы / [С.С. Аверинцев, М.Л. Гаспаров, Н.И. Григорьева и др.]. – М.: Наука, 1989. – 260 с.